

УДК 94:355.01(55:567:73)

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-31-8>

Гуменюк Б.І.

<https://orcid.org/0000-0002-7152-8211>

Калінчук О.А.

<https://orcid.org/0009-0003-4102-7322>

РОЛЬ ІРАНУ В ІРАКСЬКІЙ ВІЙНІ 2003–2011 РР.: ПРОРАХУНКИ США ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз стратегії дії адміністрації США під час війни в Іраку 2003–2011 рр. Увагу зацентровано на прорахунках у розумінні внутрішньополітичної ситуації в Іраку, недооцінці ролі Ірану, ігноруванні цілей задіяних у війні акторів.

Досліджено, як хибні уявлення політичного істеблішменту Вашингтону, зокрема про готовність іракського суспільства до повалення режиму Саддама Хусейна, створили необґрунтовану фактами, далеку від дійсного стану справ реальність, в рамках якої діяли коаліційні сили в період 2003–2011 рр. і після того.

Значну увагу приділено аналізу рішень Ірану, який, на відміну від США, діяв прагматично, стратегічно вивірено, поступово встановлюючи контроль над політичними, економічними та безпековими структурами Іраку через проксі-сили та ідеологічний вплив.

Проводяться паралелі з російським повномасштабним вторгненням в Україну у 2022 році, наголошуючи на спільності помилок — недооцінці противника, хибних аналітичних моделях, спрощеному баченні внутрішніх політичних процесів тощо.

У тексті зацентровано увагу на недостатності української академічної рефлексії на тему, незважаючи на наявність значного масиву іноземних досліджень, які, однак, часто мали ознаки політичної заангажованості. Наголошено на необхідності переосмислити наслідки іракської кампанії в контексті сучасних геополітичних змін, зокрема формування російсько-іранського альянсу у війні проти України. Проведено аналіз робіт як іноземних, так і українських науковців, які зробили внесок у дослідження зазначеної тематики.

Наголошено на необхідності враховувати уроки війни 2003–2011 рр., формуючи суб'єктну зовнішню політику, що ґрунтується на прагматизмі, чіткому розумінні інтересів і стратегічних цілей. Підкреслюється важливість національної самоідентичності, релігійної та культурної спадщини як чинників м'якої сили у протистоянні зовнішнім загрозам.

Зроблено спробу не тільки переосмислити зовнішньополітичну стратегію України, але й визначити напрямок трансформації української дипломатії, з переорієнтацією, в першу чергу, на ефективність, плановість, засновану на перманентному аналізі раціональність.

Ключові слова: баасизм, садристи, вілаят аль-факіх, ІДІЛ, Хомейні, Сістані.

Постановка проблеми. Території сучасного Іраку історично входили у сферу інтересів, спочатку Перської імперії, а згодом й Ісламської Республіки Іран. Нині Іран та Ірак не можуть існувати відокремлено, вони неминуче спричинятимуть взаємний вплив, конкуруватимуть або співпрацюватимуть. Хоча й з обережністю, проте можна говорити про певний баланс сил в регіоні Перської затоки у період новітньої історії до 2003 р., коли Іран та Ірак урівноважували один одного. Однак, низка помилок та прорахунків, допущених керівництвом США у зовнішній політиці в період війни в Іраку призвели до регіонального дисбалансу, наслідки якого нині відчуває навіть Україна.

В цьому контексті варто розглядати не лише політику Тегерану, яка сприяла встановленню відносного контролю над Іраком, але й рішення керівництва США, які, де-факто, не дозволили досягнути офіційно заявлених цілей війни 2003–2011 рр. та повоєнних планів вивести Іран у лідери регіону [1, р. 2]. При цьому, помилки Вашингтону, можливо, зіграли більшу роль у створенні такої ситуації, ніж дії, власне, Тегерану.

І хоча Вашингтон все ще має ресурси для зміни регіональної карти сил, проте це вимагатиме внутрішньополітичної згуртованості, значно більших зусиль та часу, а також на певний період послабить позиції США в інших регіонах, що ми можемо вже в найближчий час спостерігати по відношенню до України. Цілком вірогідним є сценарій, коли Вашингтон зосередиться на врегулюванні першочергової глобальної проблеми, пов'язаної з Китаєм та, не менш важливою для США, регіональної проблеми, а саме, ситуації на Близькому Сході, із залученням Ізраїлю, Туреччини, Ірану та інших гравців. Тож, питання України відійде на третій план, поступившись в пріоритетності Тайваню та Ізраїлю.

Не дивлячись на широке висвітлення війни в Іраку у 2003—2011 рр., великий масив іноземних досліджень та наукових робіт, в Україні ця тема на той час аналізувалася недостатньо. В іноземних дослідженнях, попри чітку фіксацію ситуації, розбір елементів двосторонньої взаємодії, інструментів та засобів впливу Ірану на внутрішні процеси в Іраку, ті події оцінювалися упереджено, під тиском переконань та тогочасного політичного середовища. Навіть, опускаючи зазначене, згадані події вимагають переосмислення, а висновки актуалізації у світлі нинішнього переформатування сил, особливо в контексті війни з Росією.

Необхідно зазначити, що були й ті, хто критично ставився до тогочасних рішень США. Негативні оцінки політики Дж. Буша та критика дій адміністрації інтенсифікувалися у період завершення його каденції. В контексті формування Московсько-Тегеранської коаліції у війні з Україною та з огляду на стрімкий розвиток подій на Близькому сході в останні роки, дослідники почали переосмислювати наслідки війни в Іраку. Серед них необхідно згадати Джорджа Фрідмана, Семюеля Гелфонта, Хізер С. Грегг та багатьох інших.

В Україні ця тема все ще має великий потенціал для повторного аналізу та переосмислення. Серед тих, хто працював у цьому напрямку необхідно згадати таких українських дослідників як Е.А. Дорошенка, Н.О Пророченка та М.А. Охріменка, щодо ролі шиїтських партій в Іраку – О.І. Даниленка, щодо політичної ролі шиїзму – І.І. Іванова та М.М. Сидоренка, щодо важливості конфесійної складової – О.В. Петренка.

Постановка завдання. Дане дослідження не містить аналізу процесів що призвели до початку війни в Іраку. Натомість, приділено увагу тим хибним оцінкам ситуації, що призвели до не вірного розгортання військової операції 2003 року, помилок тимчасової коаліційної адміністрації під час війни,

прорахункам у зовнішній політиці, які в, першу чергу, стосуються ролі та намірів Ірану, нерозумінню його дій.

Виклад основного матеріалу. Питання зовнішньої політики США в Іраку в період війни 2003–2011 рр. нині стає знову актуальним. Проте, в переважній більшості іноземних статей і монографій, зокрема й американських, оцінки тих подій тепер носять виразно негативне забарвлення. Ось яку характеристику діям тодішньої адміністрації Дж. Буша дає Семюел Гелфонт, доцент кафедри стратегії та політики Військово-морського коледжу Монтерея: «озираючись назад, американські політики і військові експерти повністю недооцінили політичні реалії країни, в яку вони вторглися» [2].

Нездатність зрозуміти природу баасистського правління та іракської політики обговорювали найменше і, схоже, вважали не такими значущими помилками, але вони, як виявилось, мали найбільші наслідки [3, р. 71-73]. Схожої помилки допустило російське політичне та військове командування, розраховуючи на швидке захоплення української столиці у 2022 році, вважаючи Київську владу ослабленою, без підтримки населення.

На початку 2003 року С. Хусейн все ще тримав владу в своїх руках, а партія БААС продовжувала контролювати майже всі аспекти політичного і суспільного життя Іраку і суттєво не ослабла після 1990-х рр., попри заяви багатьох військово-політичних експертів та державних радників про зворотне.

Натхненні іракськими опозиціонерами, західні аналітики вважали, що після падіння режиму С. Хусейна, державні інститути мали б залишатися неушкодженими і готовими до демократичної системи, адже вважалося, що іракське суспільство рішуче протистояло режиму [4].

Не меншу роль у хибній оцінці внутрішньої ситуації в Іраку зіграли гуманітарні організації. На думку деяких експертів, надані ООН оцінки кількості шіїтського населення Іраку напередодні початку війни були завищені, а готовність шіїтів та курдів виступити проти баасистів переоцінена.

Сама ідея, що просувалася лібералами, в першу чергу ООН, про необхідність порятунку страждаючого курського та шіїтського населення Іраку, цей дух насадження свободи стали одним з імпульсів, який штовхав коаліцію до вторгнення.

Невірні уявлення та переконаність у правильності власного західно-ліберального світогляду, підкріплені мас-медіа, які надавали іракському питанню перші шпальти газет та відводили першу роль в новинах, створили певний симулякр. Перефразовуючи Жана Бодріяра, можна припустити, що було створено ситуацію, якої не було. Не було ослабленої влади С. Хусейна, готового до повстання населення, не було навіть готовності прийняти цей новий цивілізаційний дарунок – так звану американську демократію [5].

Формування цих переконань та уявлень мало значну історичну тяглість, що і спонукало згаданого французького філософа опублікувати три короткі есе, присвячених Війні у Затоці.

Схоже, що західне суспільство у своїй більшості, мимоволі, стало архітектором такого симулякра, створило картину уявного світу і, зрештою, спровокувало активні дії в цьому уявному вимірі.

Безумовно, були і опозиційні виступи, заперечення. Проте, нерішучість і обережність протестуючих, їхня нездатність вплинути на ситуацію, покриває їхні дії флером штучності та певної артистичності. У сучасному ліберальному суспільстві опозиція, яка нічого не вирішує та й не бажає вирішити, а, швидше, прагне заявити про сам факт свого існування, є необхідною ознакою демократичності.

Найбільш неочікуваними стали прорахунки декількох поспіль американських адміністрацій, які мали б продовжувати рух своїх попередників до прагматизму та утилітарності. Однак, цього не сталося. Очевидно, що окремого дослідження вимагає такий злам у світогляді політичної еліти США, проте це також не є метою даного дослідження.

Окремо необхідно відзначити хибність думок про співпрацю з Іраном цієї ж прагматичної частини американського істеблішменту. Вважалося, що така співпраця під час вторгнення в Ірак принесе користь американсько-іранській боротьбі з сунітськими радикальними рухами, завадить становленню Ісламської держави Іраку і Леванту (ІДІЛ). Існували переконання, що тогочасні американські та іранські інтереси в Іраку дуже схожі [2]. Обидві країни розглядали сунітський джихадистський рух як головну загрозу власним національним інтересам. І здавалося, що американські військово-повітряні сили доповнюватимуть наземну присутність Ірану в Іраку.

Тож, було створено ще одну фікцію – шіїтського союзника, який таким не був ніколи і не прагнув їм бути. Наміри «союзника» відпочатку були прозорими, але залишалися непоміченими Вашингтоном. Уже на початковому етапі Тегеран прагнув встановити великий шіїтський опорний центр на півдні Іраку, у регіоні, який контролював стратегічний доступ до Перської затоки і близько половини всіх іракських нафтових запасів.

Приймаючи участь в цій війні, Іран хотів би показати усім, що він є ключовим елементом збереження регіональної стабільності. Він прагнув послабити свою міжнародну ізоляцію, а також розширити свої можливості у ядерних переговорах.

Щодо довготривалих цілей, які Тегеран поділяв і поділяє нині з Кремлем, то вони були значно амбітнішими і включали перебудову світового порядку, звісно, включно з поваленням домінування Заходу [6]. У Вашингтоні цього не розуміли або ж недооцінювали Іран. Найбільш трагічним є те, що і нині США, попри явні ознаки втрати лідерства, беззаперечний факт багатополярності світового устрою, не бачить або ж не бажає бачити проблему.

Тегеран ніколи не вів війну на своїй території і на чужих територіях робив це через опосередковані дії. Іранські лідери виявилися надзвичайно проникливими та прагматичними. Іран ніколи не вступав у пряму конфронтацію з будь-якою

значущою глобальною чи регіональною силою, натомість обираючи безпечніший і надзвичайно ефективний метод руйнування балансу через проксі-війни за межами самого Ірану [7, р. 89-90]. Тому, замість того, щоб вступити у пряму війну зі США, Іран намагався тримати конфлікт у межах Іраку.

Ісламська Республіка точно знала, чого вона прагнула в Іраку, і їй вдалося цього досягти. Прагматичність цілей Іранських лідерів базувалася на розумінні надзвичайної важливості Іраку іранської національної безпеки та виживання режиму аятол в оточенні ворожих сунітських країн [8]. Вони вибудовували зовнішню політику так, ніби Ірак був природним і невід'ємним продовженням їхньої власної країни.

Помилкові рішення під час війни в Іраку

Очікувалося, що після повалення режиму С. Хусейна, американська адміністрація оперативно розгорне війська та буде керувати країною через існуючі державні структури з мінімальними зусиллями. Цей план багато у чому нагадує план кремлівської верхівки, який вона намагалася реалізувати у 2022 році. Цей план не спрацював а ні у 2003 році, а ні у 2022. Те, що іракці мирилися з жорстоким, проте доморощеним режимом, не означало, що вони змиряться з іноземною окупацією. Так само й українське суспільство, незважаючи на внутрішні незгоди та негаразди, неочікувано для більшості міжнародних політичних аналітиків, заявило про готовність захищати власний далекий від ідеалу життєустрій, що став беззаперечною ознакою державотворчої зрілості, попри будь які протилежні заяви.

Войовничі садристи, яких баасисти раніше тримали під контролем, та іранські угруповання, що перетнули кордон, першочергово захопили шіїтські інституції. У сунітських районах з тіні вийшли ісламісти і ваххабіти. У такій ситуації подальший прихід до влади в Іраку шіїтських партій і домінування проіранських збройних формувань стало логічним наслідком американських прорахунків. Багато хто з нових керівників Іраку, зокрема з Ісламської верховної ради Іраку, «Бригад Бадра» і членів партії Дава, воювали на боці Ірану під час війни з С. Хусейном [1, р. 5-8]. Встановлений американцями уряд у Багдаді нібито й був багатостічним та інклюзивним, але за час правління прем'єр-міністра Нурі аль-Малікі ставав все відвертіше прошіїтським.

Американські підходи до відбудови країни виявилися хибними. США зробили акцент на швидкості захоплення та переходу до самоуправління, ефективності нового демократичного уряду та місцевих військових сил. Величезні поклади нафти та інші ресурсів, мали б забезпечити різке покращення соціально-економічного становища в Іраку та гарантувати його сталий розвиток. Усі ці плани провалилися, а ситуація в Іраку є незадовільною навіть нині.

Ось, як у 2023 р. оцінював тогочасні рішення Вашингтону Доктор Хізер з Інституту зовнішньополітичних досліджень: «те, як Сполучені Штати вирішили відновлювати Ірак, виявилось катастрофічною помилкою» [4].

США хотіли б бачити в Ірані союзника, принаймні, у придушенні сунітських радикальних рухів, включно з проведенням спільних наземних військових дій. Натомість Іран майже відразу протиставив себе Вашингтону. Матеріальна підтримка Тегераном шіїтського ополчення, які воювали з американськими військами і вбивали сунітів, без сумніву, зробила значний внесок у розпалювання міжконфесійного конфлікту в Іраку, проклавши шлях до зростаючого невдоволення сунітів і піднесення ІДІЛ.

Швидко розгромивши іракську регулярну армію, США зав'язли у спробах вгамувати збройні ополчення та втримати контроль. У 2007 р. погіршення безпекової ситуації змусило союзників збільшити контингент військ в Іраку до 182 тисяч. 40 країн, зокрема й Україна, відправили своїх військовослужбовців до Іраку.

Вже на той час стали явними вади у військовому плануванні та керівництві. Забуксувала навіть розрекламована британська військова машина. У доповіді Вашингтонського інституту близькосхідної політики Майкл Найтс і Ед Вільямс писали, що: «Басра під британським контролем перетворилася з багатого на нафту космополітичного центру в бастион кримінального насильства та клептократії, яку використовують ісламістські збройні формування, щоб заповнити їхні військові скрині» [9, р. 33].

Недовзі Велика Британія залишила ввірену їй Басру в руках шіїтських воєнізованих угруповань. При цьому, представляючи цей відступ як перемогу. Вважаючи, вихід британських військ з Басри союзницькою зрадою, Вільям Неш, старший науковий співробітник CFR і директор Центру превентивних дій, висловився недвозначно: «передача Британією влади переважно шіїтським військам на півдні може спричинити негативний вплив на зусилля США стримати шіїтські збройні формування в інших місцях. Один із способів протистояти сплеску антиамериканських нападів у Багдаді та навколо нього — створити більше проблем у Басрі та навколо неї» [10].

На тлі неузгодженості дій між союзниками, Іран продовжував нарощувати вплив. Вашингтон та союзники зволікали і, здавалося, не помічали загрозливих тенденцій.

Недооцінюваний коаліційними країнами, іранський уряд реалізовував багатогранну стратегію впливу на іракську політику, використовуючи такі основні механізми:

1. Релігійний вплив та ідеологічна експансія. Іран активно просував свій релігійний вплив, одночасно роблячи шіїзм саме іранським, завдяки прийняттю концепції вілаят аль-факіх [11], що сприяло закріпленню його ідеологічного домінування серед шіїтської спільноти Іраку. Важливу роль у цих процесах

зіграла постать імама Хомейні, його харизма та популярність серед широких верств населення в обох країнах.

2. Політичне посередництво. Іран позиціонував себе як головного арбітра в іракських політичних процесах. Використовуючи наявні політичні механізми, він сприяв приходу до влади своїх союзників, а згодом посів роль медіатора, вирішуючи ним же спровоковані конфлікти. Це дозволяло Тегерану повсякчасно втручатися та контролювати політичну ситуацію в Іраку. Іран встановив приватні та міжособистісні відносини з більшістю іракських політичних гравців, намагаючись не залучати до цих контактів державні установи чи офіційні організації Іраку. Натомість керівництво Ірану вирішило розділити управлінські структури Іраку на окремі компоненти – департаменти, управління, локальну владу тощо, та залучати їх відповідних керівників індивідуально.

3. Контроль над озброєними угрупованнями. Фактично Іран контролював безпековий рівень в Іраку, використовуючи шіїтські ополчення, лояльні до Тегерана, як інструмент тиску на іракських політичних діячів і партії.

4. Економічна залежність. Іран впроваджував економічні проекти, які збільшували залежність Іраку від іранських товарів, енергетичних ресурсів та інвестицій. Це сприяло посиленню його контролю над іракською економікою. Одночасно, Тегеран використовував Ірак для обходу санкцій, транзиту своїх товарів, відмивання коштів тощо. Іран також мав можливість використовувати людські та економічні ресурси Іраку для досягнення внутрішніх цілей, покращення власної економічної та соціальної ситуації.

5. Інформаційний вплив. Іран розгортав масштабні інформаційні кампанії через підконтрольні ЗМІ, поширюючи вигідні для нього наративи та формуючи потрібне громадське сприйняття своєї політики в Іраку.

6. Підтримка культурних контактів. Через організацію релігійних паломництв до святих шіїтських місць Іран зміцнював культурні зв'язки, що сприяло посиленню його впливу на шіїтське населення Іраку. Слабко контрольовані потоки паломників дозволяли і дозволяють нині здійснювати передачу розвідувальних даних в нечуваних масштабах, перевозити чорну готівку, зброю, наркотики.

Втрачені можливості

Іранським планам можна було завадити, а його здобутки в Іраку невілювати. Так, потрібна була негайна зміна стратегії США з підтримки внутрішньоіракських сил та гравців. Впливу Ірану можна було завадити ще тоді, коли він не набув таких масштабів. Але це означало б або відмовитися від початкової стратегії підтримки шіїтів та курдів (можливо, зробити ставку на підтримку антибаасиських сунітських політичних партій світської орієнтації, які, хоча й були меншістю, проте мали велику перспективу) або ж посилювати антиіранські настрої серед шіїтів Іраку. Для останнього було достатньо передумов, зокрема й багатотисячове протистояння між Наджафом та Кумом.

Безумовно, перед особистістю аятоли Хомейні схилялася величезна кількість шіїтів світу, проте йому так і не вдалося стати світовим лідером шіїтів, в основному через націоналістичний нахил його вчення [13]. Для недопущення цього багато зусиль доклали провідні аятоли Іраку. З великих богословів на той час теорію Хомейні підтримали лише два представника сімейства Садр: Мохаммад Бакр ас-Садр і Садек ас-Садр.

Широко відомий своєю вченістю Алі ас-Сітанідо залишається головним лідером Наджафу. Сістані, як послідовник класичної доктрини шіїзму, лояльний і гнучкий лідер був і є більш привабливим для світових політичних гравців в Іраку та регіоні. Невипадковою є його заява про те, що традиційний шіїзм готовий прийняти любую форму правління, якщо режим не заважає шіїтам практикувати їх релігію [14]. Він вважав, що демократія є легітимною формою правління, а представники духовенства не повинні претендувати на політичну роль у постсаддамівському Іраку.

Проте, ніхто з тодішньої американської адміністрації, радники чи аналітики не розглядали такий інструмент стримування іранської присутності в Іраку. Протистояння Кума та Наджафа як конкуруючих центрів шіїзму, здається, не помічалось адміністрацією Дж. Буша взагалі.

Причина такого розколу полягає не лише в ідеологічному, політичному, етнічному, але і в суто особистісному суперництві. Як зазначалося, провідні шіїтські клірики Іраку, насамперед Великий аятола Алі Сістані, не поспішали з визнанням та підтримкою встановленого Хомейні принципу вілаят аль-факіх. Прийняття цієї доктрини означало визнання провідної ролі її автора – Хомейні, а роль морального авторитету таких духовних лідерів в шіїтських общинах і донині залишається досить значущою.

Більше того, багато шіїтів, побоювалися перського домінування в своїй країні. По суті, національна самоідентичність в багатьох випадках переважила релігійну або ж еквилібривала між цими двома полюсами. Частка тих іракців які були готові пожертвувати власною «іракськістю» заради побудови великого спільного шіїтського майбутнього невідома, проте вона могла виявитися значно меншою очікуваного [15]. Не кажучи вже про тих, хто вважає, що шіїтський світ повинен починатися з іракського Наджафа і слово іракський тут головне.

Чи не найбільшою втратою США в Іраку в 2011 р., стала нездатність встановити довгостроковий контроль над іракськими нафтовими запасами. На думку низки аналітиків, однією з небагатьох практичних ключових цілей військової кампанії, було гарантування енергетичної безпеки США та посилення впливу штатів на світовий нафтовий ринок.

У січні 2003 р. до США надходило 158 тис. барелів іракської нафти на день, тобто 13% від загального імпорту до країни. При цьому, Ірак не продавав свою нафту безпосередньо США, а жодна американська компанія не працювала на іракській території та не поставляла туди свою продукцію. Поставки іракської

нафти в США здійснювалися в рамках програми ООН «Нафта в обмін на продовольство» шляхом реекспорту [7, р. 92-94].

На думку автора *Le Monde Diplomatique* Джима Холта, війна могла принести позитивні наслідки для США та Європи і негативні для Росії, країн ОПЕК, Ірану та Китаю [16]. Стабільні ціни на нафту сприяли б передбачуваному плановому розвитку американської економіки, а у разі посиленого викачування іракської нафти, склалася б тенденція до втрати передових позиції на світовому ринку Ірану та Росії. Москва б також втратила можливість диктувати європейцям ціни на енергетичне паливо, а Китай, навпаки, опинився б у залежності від Вашингтона, який контролював би левову частку світових запасів нафти.

Натомість низка факторів призвела до того, що Вашингтон не зміг правильно скористатися ситуацією. На момент закінчення війни у 2011 р. видобуток нафти в країні лише вийшов на довоєнний рівень і склав 2,37 млн барелів на добу проти 2,58 млн барелів за добу за часів С. Хусейна. Такий стан речей аж ніяк не сприяв зменшенню долі інших гравців на ринку.

Незважаючи на військову присутність, США не отримали значних переваг у розподілі нафтових контрактів. У 2009 та 2010 роках в Іраку було проведено міжнародні тендери на розробку родовищ, але американські компанії отримали лише один із 11 контрактів. Більшість нафтових активів опинилася в руках китайських, європейських та російських компаній [16].

США не змогли створити в Іраку сприятливі умови для іноземних інвесторів. Політична нестабільність, постійні напади бойовиків та відсутність ефективного управління перешкождали активному залученню західних нафтових гігантів. Ірак залишався небезпечною та непередбачуваною територією для ведення бізнесу. Наприклад, з двох десятків зарубіжних компаній, що виявили інтерес до тендеру 2009 р., тільки одна зважилася на ведення бізнесу в Іраку. Консорціум британського BP та китайського CNPC підписали перший контракт. Тендер 2010 року був успішнішим, за його підсумками було підписано десять контрактів, зокрема з російським ЛУКОЙЛом, фірмами з Китаю, Нідерландів, Великої Британії, Малайзії, Норвегії, Південної Кореї. Американці уклали лише одну угоду [16].

Зрештою, незважаючи на зростання видобутку нафти, США не змогли використати іракські ресурси для кардинальної зміни цін на нафту на свою користь. Основним чинником, який визначає ціни, залишався ОПЕК, а США не зуміли підірвати його вплив навіть після окупації Іраку. Замість стабільності на світовому ринку США призвели до тривалих коливань нафтових цін, що вдарило і по їхній власній економіці, а основні бенефіціари конфлікту опинилися поза Вашингтоном.

Висновки

США можуть дозволити собі помилятися, витратити величезні ресурси на проекти на кшталт «розбудови нації», впроваджуваного адміністрацією Дж. Буша, а потім визнати їх неактуальними. Інша справа, це країни, які стали жертвами таких помилок, нереалізованих проектів, політичних експериментів та, з рештою, чийхось невірних уявлень про оточуючий світ. Навіть, не враховуючи сферу інтересів дослідження, необхідно визнати, що Ірак, колись одна з найбільш впливових країн регіону та потенційно актор світової економіки, перетворився на Failed State та за багатьма оцінками став сателітом Тегерану.

Інфляція, бідність і відсутність продовольчої безпеки – ось реальні досягнення, замість обіцяних адміністрацією Дж. Буша демократії, розвинутої економіки, заснованої на нафтових багатствах Іраку, і професійної армії.

Тільки за період з 2003 по 2011 років кількість загиблих іракських цивільних оцінюється в сотні тисяч, а за деякими даними — майже пів мільйона. Війна призвела до того, що майже 9,2 млн осіб стали біженцями та ВПО, а також спричинила відтік значної частини кваліфікованих працівників, інтелігенції та перспективної молоді, що знекровило країну остаточно. Постраждала інфраструктура, зокрема нафтова галузь та електромережі. Війна сприяла піднесенню Аль-Каїди та ІДІЛ, яка спромоглася окупувати частину Іраку в період з 2014 до 2017 року.

Якщо американські експерти настільки прорахувалися у своїх оцінках політичної ситуації в Іраку, на який протягом понад десятиліття до вторгнення спрямовували величезні аналітичні ресурси та увагу, то які помилки вони можуть допускати стосовно інших країн, а особливо України?

Україні необхідно врахувати досвід Іраку та Ірану під час війни 2003-2011 рр., щоб не втратити державність, самоідентичність, простіше кажучи, щоб не зникнути з політичної мапи світу.

Правильна оцінка союзників, їхніх спроможностей, розуміння їхніх справжніх цілей дозволить вибудувати зовнішню політику, направлену для досягнення власних інтересів з найменшими втратами. Послідовна, прагматична та ціленаправлена політика буде значно ефективнішою, навіть із застосуванням значно менших ресурсів та зусиль, у порівнянні з непослідовною та неузгодженою політикою. Так, Іран дотримувався чітких цілей щодо Іраку, в той час як Вашингтон занурився у власноруч створену штучну реальність, визначив для себе відірвані від реальності цілі. Зрештою, зміни адміністрацій у Білому домі, призвели до періоду коливань США у зовнішній політиці. Те саме, ми фактично спостерігаємо нині стосовно до України.

Цікаві паралелі можна віднайти та використати в українських інтересах й у розбіжностях між іракським та іранським шиїзмом. Історична першість у прийнятті християнства, важливість розташованих в Україні релігійних пам'ятників, святинь та місць поклоніння, підсилені національною

самосвідомістю можуть вивести українське православ'я з маргінальних позицій на провідні ролі у світі. Спрощуючи, Київ має більше прав бути головним центром православ'я ніж Москва, принаймні для слов'янських народів.

Але потенціал протистояння православного Києва і Москви, нажаль залишається так само незатребуваним як і у випадку шийтських Наджафа і Кума. При цьому, слабша сторона, яка кидає виклик домінуючій, зазвичай, виграє значно більше від такого суперництва.

Україні потрібно бути вкрай обережною з вибудовуванням своєї безпеки як тепер, так і в майбутньому. Провальні дії коаліційних сил в Іраку стали демонстрацією її слабких сторін та, зрештою, виявили глибоко укорінені неспроможності колективної безпекової політики у протистоянні з національною сингулярною системою безпеки. Це твердження не варто розцінювати як заклик до відмови від курсу України у напрямку НАТО, проте сам факт членства в Північноатлантичному альянсі не повинен вбачатися магічним захистом від усіх загроз, кінцевим пунктом розвитку, а лише перепочинком на шляху до більш надійного і контрольованого індивідуального захисту.

Зрештою, беззаперечною вимогою для виживання, стабільності та майбутнього становлення України є її перетворення на суб'єкт зовнішньої політики. Суб'єкт має відмінні від об'єкту принципи поведінки, використовує інші інструменти. Тож зміна зовнішньої політики, залучення нових методик стане початком такого перетворення. Це вимагатиме докорінної переорієнтації української дипломатії. Українська дипломатична школа має змінитися з ситуативної, декларативної і дезорієнтованої на прагматичну, жорстко орієнтовану на далекосяжні цілі, ранжирувану в своїй структурі систему. На заміну українським вечорницям, україномовним гідам, поліціям українських книг повинні прийти глибока аналітика, полювання за технологіями та розробками, розуміння і використання місцевих інституції та міжнародних організацій тощо. Коефіцієнт корисної дії не тільки може застосовуватися в гуманітарній сфері, він повинен стати наріжним принципом роботи дипломата. У новій жорсткій реальності виживання, переможе ефективніший.

Список використаних джерел та літератури

1. Nader A. Iran's Role in Iraq: Room for U.S.-Iran Cooperation? *JSTOR*. 2015, January 1. URL: <http://www.jstor.com/stable/resrep02425>
2. Helfont S. How America Misunderstood Iraqi Politics and Lost the War. URL: <https://www.fpri.org/article/2023/03/how-america-misunderstood-iraqi-politics-and-lost-the-war>
3. Zunes S. Foreign Policy by Catharsis: The Failure Of U.S. Policy Toward Iraq. *Arab Studies Quarterly*. 2001. Vol. 23, No. 4. P. 69-86.
4. Gregg H. S. Operation Iraqi Freedom: Learning Lessons from a Lost War. URL: <https://www.fpri.org/article/2023/03/operation-iraqi-freedom-learning-lessons-from-a-lost-war>
5. Baudrillard J. *The Gulf War Did Not Take Place*. Bloomington: Indiana University Press, 1995. 87 p.

6. Dlawer Ala'Aldeen. A Decade of U.S. and Iranian Policy Towards Iraq Will Shape 2020. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/decade-us-and-iranian-policy-towards-iraq-will-shape-2020>
7. Guzansky Y. "Made in Iran": The Iranian Involvement in Iraq. *Strategic Assessment*. 2011. Vol. 13, No. 4. P. 85-100.
8. Dildar I. A. Iraqi-Iranian relations during American invasion of Iraq 2003-2011: a thesis. The graduate school of social sciences of Near East University. Nicosia, 2016. 57 p.
9. Knights M., Williams Ed. The Calm before the Storm. The British Experience in Southern Iraq. *Policy Focus*. 2007 37 p.
10. Beehner L. The 'Coalition of the Willing'. *Council on Foreign Relations*. February 22, 2007. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/coalition-willing>
11. Mamouri A. Competition heats up between Qom, Najaf. *Al-Monitor*. 2013. URL: <http://goo.gl/wSbK1x>
12. Лагунина І. Ірак: у прагненні до Кербели та Наджафа. *Радіо Свобода*. 2014. URL: <http://goo.gl/sczLVo>.
13. Іванов І.І. Сучасний шиїзм: політичні трансформації в Ірані та Іраку. *Cxid*. 2020. № 3 (165). С. 45–52.
14. Шмулевич А. Черные знамена Хорасана над Нефтьестаном. Блог Авраама Шмулевича. URL: <http://www.zarodinu.org/site/horasan.htm>
15. Babak R. Iran's Declining Influence in Iraq. Center for Strategic and International Studies. *The Washington Quarterly*. 2012. Vol. 35, No. 1. P. 25-40.
16. Жолквер Н. Кто контролирует нефть в Ираке. *Deutsche Welle*. 24.03.2011. URL: <https://www.dw.com/ru/kto-kontroliruet-neft-v-irake/a-14941561>

References

1. Nader, A. (2015, January1). Iran's role in Iraq: room for U.S.-Iran cooperation? *JSTOR*. [Online]. Available from: <http://www.jstor.com/stable/resrep02425> [In English].
2. Helfont, S. (2023). How America misunderstood Iraqi politics and lost the war. [Online]. Available from: <https://www.fpri.org/article/2023/03/how-america-misunderstood-iraqi-politics-and-lost-the-war> [In English].
3. Zunes, S. (2001). Foreign policy by catharsis: the failure of U.S. policy toward Iraq. *Arab Studies Quarterly*, 23(4), pp. 69–86. [In English].
4. Gregg, H.S. (2023). Operation Iraqi Freedom: learning lessons from a lost war. [Online]. Available from: <https://www.fpri.org/article/2023/03/operation-iraqi-freedom-learning-lessons-from-a-lost-war> [In English].
5. Baudrillard, J. (1995). *The Gulf War did not take place*. Bloomington: Indiana University Press. [In English].
6. Ala'Aldeen, D. (2020). A decade of U.S. and Iranian policy towards Iraq will shape 2020. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/decade-us-and-iranian-policy-towards-iraq-will-shape-2020> [In English].
7. Guzansky, Y. (2011). "Made in Iran": the Iranian involvement in Iraq. *Strategic Assessment*, 13(4), pp. 85–100. [In English].
8. Dildar, I.A. (2016). Iraqi-Iranian relations during American invasion of Iraq 2003–2011: a thesis. *Nicosia: Near East University, Graduate School of Social Sciences*. [In English].
9. Knights, M. and Williams, E. (2007). The calm before the storm: the British experience in Southern Iraq. *Policy Focus*. [In English].
10. Beehner, L. (2007, February 22). The 'Coalition of the Willing'. *Council on Foreign Relations*. [Online]. Available from: <https://www.cfr.org/backgrounder/coalition-willing> [In English].
11. Mamouri, A. (2013). Competition heats up between Qom, Najaf. *Al-Monitor*. [Online]. Available from: <http://goo.gl/wSbK1x> [In English].

12. Lahunina, I. (2014). Irak: u prahnenni do Kerbely ta Nadzhafa. *Radio Svoboda*. [Online]. Available from: <http://goo.gl/sczLVo> [In Ukrainian].
13. Ivanov, I.I. (2020). Suchasnyi shyizm: politychni transformatsii v Irani ta Iraku. *Skhid*, (3)165, pp. 45–52. [In Ukrainian].
14. Shmulevych, A. (n.d.). Chornye znamena Khorasana nad Nefetestanom. [Online]. Available from: <http://www.zarodinu.org/site/horasan.htm>. [In Russian].
15. Babak, R. (2012). Iran's declining influence in Iraq. *The Washington Quarterly*, 35(1), pp. 25–40. [In English].
16. Zholkver, N. (2011). Kto kontroliruet neft v Irake. *Deutsche Welle*. [Online]. Available from: <https://www.dw.com/ru/kto-kontroliruet-neft-v-irake/a-14941561> [In Russian].

Humeniuk B., Kalinchuk O Iran's Role in the Iraq War of 2003–2011: U.S. Miscalculations and Lessons for Ukraine.

The article analyzes the strategy of the U.S. administration during the Iraq War of 2003–2011. Particular attention is given to the miscalculations in understanding Iraq's internal political situation, the underestimation of Iran's role and the disregard for the objectives of the actors involved in the war.

The study explores how the misconceptions of Washington's political establishment, particularly regarding Iraqi society's readiness to overthrow Saddam Hussein's regime, created a reality unsupported by facts and detached from actual circumstances. This false perception guided coalition forces throughout the 2003–2011 periods and beyond.

Substantial attention is given to Iran's approach, which, in contrast to the U.S. strategy, was pragmatic and tactically calculated. Iran gradually gained control over Iraq's political, economic, and security structures through proxy forces and ideological influence.

The article draws parallels with Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022, emphasizing similar errors: underestimating the opponent, flawed analytical models, and an oversimplified view of internal political dynamics.

The text draws attention to the insufficient academic reflection on the topic within Ukraine, despite the existence of a substantial body of foreign research, which, however, often displays signs of political bias. It underlines the necessity of re-evaluating the consequences of the Iraq campaign in light of contemporary geopolitical transformations, particularly the emergence of the Russian-Iranian alliance in the war against Ukraine. An analysis is conducted of works of both foreign and Ukrainian scholars who have contributed to the study of the topic.

It was emphasized that the lessons of the 2003–2011 war must be taken into account when shaping a proactive foreign policy grounded in pragmatism and a clear understanding of national interests and strategic goals. National self-identity, religious and cultural heritage are mentioned as key elements of soft power in countering external threats.

An attempt is made not only to reconsider Ukraine's foreign policy strategy, but also to outline the direction of the transformation of Ukrainian diplomacy, with a primary focus on effectiveness, planning and rationality based on continuous analysis.

Keywords: *Ba'athism, Sadrists, Wilayat al-Faqih, ISIS, Khomeini, Sistani.*